

Sisällys

Johdanto: Miksi tämä kirja?.....	7
1 Mikä on opetus- ja kasvatustyön perimmäinen tarkoitus ja mitä se edellyttää opettajalta?.....	13
2 Miksi on tärkeää nähdä kauemmas, laajemmin ja syvemmin?.....	23
3 Mitä on sivistyksen pedagogiikka?.....	37
4 Miksi kohtaaminen ja läsnäolo opettajan työssä on tärkeää?.....	49
5 Mitä tietoa koulussa tulisi opettaa ja opiskella?.....	59
6 Miten ajatella teorian ja käytännön suhdetta?.....	73
7 Millaista on hyvä opetus oppilaiden kvalifikaation tukemisen näkökulmasta?.....	81
8 Mitä on korkeatasoinen opetuksen suunnittelu?.....	97
9 Mitä tarkoittaa opetuksen tavoitepohjainen suunnittelu ja arviointi?.....	117
10 Miksi opettajaidentiteetti on opettajan ammatin ydin ja miten sitä voi tutkia?.....	131
Lopuksi.....	141
Lähteet.....	147

Johdanto

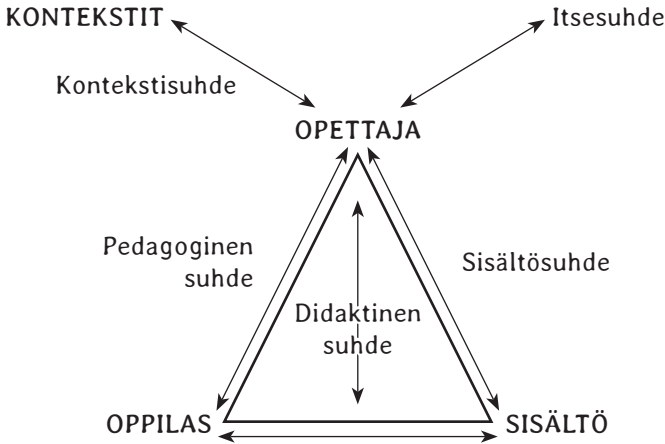
Miksi tämä kirja?

Kun kirjoitan tätä huhtikuussa 2024, on kulunut kolme päivää Vantaalla tapahtuneesta koulutragediasta, jossa 12-vuotias oppilas ampui kolmea muuta oppilasta. Tapahtuman jälkeen eräs opiskelijani sanoi minulle, että ei ole varma, haluaako tulevaisuudessa tehdä opettajan työtä, jos koulutodellisuus on tällaista. Voiko opettajan työtä kukaan jaksaa haasteellisten ilmiöiden maailmassa, kun esimerkiksi tiedämme, että lasten ja nuorten ahdistuneisuus on lisääntynyt, samoin yhä nuorempien lasten väkivalta?

Oma vastaukseni on ehdoton kyllä. Opettajan työ on oppilaiden saattamista kohti maailmaa, joka tällä hetkellä on täynnä viheliäisiä ongelmia. Opettajia ja koulua kasvatus- ja sivistystehtävässä tarvitaan enemmän kuin koskaan – tilaa, jossa oppilas kokee olevansa osa yhteisöä ja saavansa juuria ja siipiä kasvussaan maailmassa. Kaikki kasvatuksen, koulutuksen ja opetukseen liittyvät kysymykset ovat hyvän elämän kysymyksiä. Me tarvitsemme taitavia pedagogeja, joilla on kyky tehdä viisaita kasvatuksellisia päätöksiä hyvän elämän kysymysten äärellä ja toimia toivon tuottajina. Tämä ei ole pieni tehtävä, ja sen äärellä tulee kokea suurta ylpeyttä ja kiitollisuutta, ei toivottomuutta tai surkuttelua. Tehtävä edellyttää opettajalta itsenäistä ajattelua ja vastuullista toimintaa, kykyä olla kriittinen ja avoin sekä halua ymmärtää syvemmin ja nähdä kauemmas. Tehtävä edellyttää myös, että osaamme erottaa ne asiat, joihin voimme vaikuttaa ja joihin emme, jotta pidämme katsemme selkeänä työhön liittyvien valintojen ja eettisen vastuun keskellä.

Tämän kirjan tarkoituksena on palvella avoimen ja kriittisen mielesi kehittymistä ja auttaa pyrkimyksessä ymmärtää syvemmin koulutodellisuuden eri ilmiöitä. Toivon, että voin tarjota sinulle peilausta omien ajattelutapojesi tarkasteluun ja omien näkökulmien laajentamiseen. Kädessäsi ei siten ole reseptikirjaa kaikkiin koulussa esiintyviin ilmiöihin, vaan tarkoituksenani on johdattaa sinut opettajan työn kullisseihin ja auttaa sinua luomaan vahvaa ja selkeää opettajuutesi juurista maailman tärkeimmän ja hienoimman profession äärellä. Vaikka tätä kirjaa kirjoittaessani olen ensisijaisesti ajatellut työuransa alkutai-paleella olevaa noviisiopettajaa, kirja palvelee erinomaisesti myös lukijoita, jotka ovat harjoittaneet opettajan työtä jo kauemmin. Teoksen luvut ovat itsenäisiä kokonaisuuksia, joista kukin valaisee opettajan profession ulottuvuuksia omasta näkökulmastaan. Osa luvuista on luonteeltaan enemmän pohdiskelevia, kun taas toisissa luvuissa liikutaan käytännön asioiden parissa. Jokaisen luvun äärellä voit pysähtyä ja pohtia omaa suhdettasi aiheeseen juuri siinä kohtaa, jossa omalla opettajuuden matkallasi olet. Teos voi toimia inspiraation lähteenä myös työyhteisössä esimerkiksi ammatillisen lukupiirin muodossa.

Kirjan jäsentäjänä toimii kasvatustieteellinen lempikuvioni, Herbartin laajennettu didaktinen kolmio (kuvio 1). Alkuperäinen didaktinen kolmio on saksalaisen filosofi Johann Friedrich Herbartin 1800-luvun alussa esittelemä maili, jolla kuvataan opetuksen perusteikijöitä: oppilasta, opettajaa ja sisältöä sekä näiden välisiä suhteita. Olemme omissa tutkimuksissamme laajentaneet sitä hieman. Didaktinen kolmio on minulle rakas siksi, että se mielestäni oivallisesti kuvaa opettajan työn moniulotteisuutta ja suhteisuutta.

Kuvio 1. Herbartin laajennettu didaktinen kolmio
(ks. esim. Stenberg ym., 2014)

Ensinnäkin opettajalla on pedagoginen suhde oppilaisiinsa. Tämän suhteen osalta korostuu työn kasvatuksellinen eetos. Opettajan tehtävä on luoda turvallinen, kunnioittava ja lämmin toimintakulttuuri ja auttaa oppilaitaan kasvamaan kohti omaa potentiaaliaan. Suhteesta voidaan puhua myös pedagogisena rakkautena (ks. esim. Määttä & Uusiautti, 2012). Pedagogisen suhteen keskiössä on opettajan pyrkimys auttaa, kannustaa ja rohkaista tukeakseen oppilaan kokonaisvaltaista kasvua (ks. Kansanen & Meri, 1999).

Toiseksi opettajalla on suhde kaikkiin niihin sisältöihin, joiden äärellä koulussa työskennellään. Opetussuunnitelman sisällöt ovat keskiössä, mutta sisältösuhde kattaa muutkin sisällölliset asiat.

Opettajan työn ytimessä on didaktinen suhde. Se on oikeastaan suhteen suhde. Didaktinen suhde kuvaa opetuksen orkestrointia: oppilaat ovat koulussa oppimassa opetussuunnitelman sisältöjä, ja opettajan tehtävä on organisoida sisällöt siten, että jokaisesta oppilaasta olisi mahdollisimman merkityksellistä ja tarkoituksenmukaista opiskella niitä.

Näiden suhteiden lisäksi opettajalla on itsesuhde. Voidaan puhua opettajan omista arvoista, uskomuksista, käsityksistä ja ideaaleista, jotka ohjaavat hänen työtään, sitoutumistaan ja innoittumistaan. Myös opettajan henkilökohtainen elämismaailma kuuluu tähän suhteeseen.

Viimeiseksi on kontekstisuhde. Opettaja työskentelee monenlaisissa konteksteissa: kodin ja koulun yhteistyö, kollegat ja koulussa työskentelevät ihmiset sekä erilaiset sidosryhmät kuuluvat tähän suhteeseen. Kontekstisuhteeseen kuuluu myös yhteiskunnallinen ulottuvuus. Koulu ei ole neutraali saari vaan osana kaikkea yhteiskunnallisuutta ja poliittisuutta. Monet koulun viheliäiset ongelmat, esimerkiksi koulukiusaaminen, eivät palaudu yksilöihin vaan liittyvät yhteiskunnan rakenteisiin.

Näitä suhteita tarkastellessa voi ymmärtää opettajan työn moninaisen luonteen. Kaikissa suhteissa on omat lainalaisuutensa, vaatimuksena ja haasteensa. Yhteinen nimittäjä suhteille on se, että koulun tulee olla paikka, jossa kaikilla oppilailta olisi yhtäläiset oikeudet kehittyä ja kuulua yhteisöön sen yhdenvertaisina jäsenenä, ja suhteiden tulisi tätä palvella.

Jokaisen luvun alussa on Herbartin laajennettu didaktinen kolmio, johon on ympyröity käsittelyvuorossa oleva suhde. Vaikka tämä kirja ei ole reseptikirja, se toimii käytännöllisenä tutkimusmatkana omaan opettajuuteesi – eräänlaisena täydennyskoulutuksena. Kirja alkaa tehtävällä nimeltä omakuva (ks. esim. Samaras & Roberts, 2011), joka täydentyy lukujen edetessä ja jonka avulla opettajuutesi piirtyy sinulle näkyväksi. Varaa kirjan viereen muistikirja, johon voit työstää kirjan tehtäviä. Tavoitteena on, että luettuasi tämän kirjan sinulla on kattava kartta opettajuutesi maastosta sellaisena kuin se tällä hetkellä ilmenee.

Hyvää tutkimusmatkaa tämän kirjan parissa. Toivon sinulle iloista odotusta, mihin kysymyksiin ja oivalluksiin se sinut johdattaa.

TEHTÄVÄ

Miten näet itsesi opettajana? Piirrä itsestäsi kuva. Kuva voi olla esittävä tai ei-esittävä. Tärkeintä on, että piirrät sen, mitä mieleesi nousee tällä hetkellä sinusta opettajana. Kun olet piirtänyt kuvan, kirjoita sen ympärille vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkä otsikon antaisit kuvalle? Mitä kuva kertoo suhteestasi kouluun ja opettajan työhön? Mitä kuva paljastaa opettajuudestasi? Mihin opettajuutesi kutsuu sinua nyt?